

7

Detektiv hekayələr

Ölüm Cəzası

K
cib kitabları

JN
HƏDƏF NƏŞRƏRİ

Müəllif kollektivi

Ölüm cəzası

«Hadaf Neshrləri»

Müəllif kollektivi

Ölüm cəzası / Müəllif kollektivi — «Hadaf Neshrləri»,

“Cib kitabları” seriyasından təqdim etdiyi səkkizinci kitab “Ölüm cəzası” adlanır. Detektiv həvəskarları üçün nəzərdə tutulan bu kitabda dünyanın ən məşhur detektiv yazarlarından Artur Konan Doylun, Edqar Allan Ponun, Aqata Kristinin və Corc Simenonun hekayələri bir arada təqdim edilib.

© Müəllif kollektivi

© Hadaf Neshrləri

DETEKTİV
HEKAYƏLƏR

ÖLÜM
CƏZASI
cib kitabları sisiləsi – 7

1

İÇİNDƏKİLƏR

Edqar Allan Po

Morq küçəsində qətl 3

Artur Konan Doyl

Brilyant tac 67

Göy yaqut 87

Aqata Kristi

Baş nazirin oğurlanması 108

Corc Simenon

Ölüm cəzası 148

2

Edqar Allan Po

**MORQ KÜÇƏSİNDƏ
QƏTL**

Tərcümə: Səfər İsgəndərov

3

Dəniz pəriləri necə mahnılar oxudular, yaxud Axilles qadınlar arasında gizlənəndə özünə hansı adı uydurdu – bunlar dolaşq su-allardır və burada nə isə bir müəmma var.

Ser Tomas

Braun

İnsan zəkasının həyat hadisələrini təhlil etmək qabiliyyəti az öyrənilir. Biz insanın qabiliyyətinə yalnız gördüyü işin nəticəsinə görə

qiymət veririk. Məlumdur ki, qeyri-adi iste-dadlı bir adam üçün təhlil etmək bacarığı əsl həzz mənbəyidir. Güclü adam qüvvəsilə qür-rələnilib əzələlərini işlətməyə vadar edən məşq-lərdən ləzzət aldığı kimi, analiz edən şəxs də

mənəvi fəaliyyətində dolaşıqları açması ilə

öyünür, onun istedadını fəaliyyətə gətirən ən əhəmiyyətsiz məşğuliyyətindən həzz alır. O, tapmacalar, müəmmalar və başsındırmaların vurğudur. Çətin məsələlərin həllində müəyyən bacarıq nümayiş etdirir. Bu da adi zəka sahibi üçün az qala qeyri-təbii görünür. Məhz 4

müəyyən metod sayəsində bu cür keyfiyyət başqalarına bəşər övladının duyma qabiliyyə-tinin möcüzəsi təsirini bağışlayır.

Mühakimə etmə qabiliyyəti riyazi sava-dın, xüsusilə də onun ali bölməsi sayəsində xeyli möhkəmlənir. Bu bölmə yanlış olaraq əməliyyatın əks təsiri üzündən, necə deyirlər, “parexcellence” analiz adlanır. Bununla belə, hesablamaq öz-özlüyündə analiz etmək deyildir. Məsələn, şahmatçı analizə cəhd göstər-məyə-rək hesablama aparır. Buradan belə bir nəticə çıxır ki, zehin üçün son dərəcə xeyirli olan şahmat oyunu haqqında təsəvvür tam anlaşılmazlıq üzərində dayanır. Mən heç də

elmi əsər yazmıram, sadəcə olaraq, təsadüfi müşahidələrimin nəticəsində yazmaq istədiyim, bir qədər qeyri-adi görünən hekayəmə

müqəddimə verirəm. Buna görə də, fürsətdən istifadə edərək bildirirəm ki, çox da çətin olmayan dama oyunu daha dərindən düşün-məyi tələb edir, zehni inkişaf etdirmək üçün xəyali incəlikləri olan şahmat oyununa nisbətən daha mürəkkəb və faydalı məsləhətlər verir. Şahmatda fiqurların müxtəlif və qəribə gedişləri var. Bu mürəkkəblik (bildiyimiz kimi 5

tez-tez olur) səhvən dərinlik kimi qəbul edilir.

Burada bütün diqqət oyuna yönəldilir. Diqqətin bir anlığa zəifləməsi səhvə gətirib çıxarır və ya məğlubiyyətlə nəticələnir. Şahmatda mümkün olan müxtəlif gedişlər eyni dərəcədə qiymətlidir. Buna görə də səhvlər getdikcə ar-tır və on oyundan doqquzunda diqqətini daha yaxşı cəmləşdirən şahmatçı qalib gəlir. Dama oyununda isə əksinə olur.

Burada gedişlərin məhdud və az variantı var. Səhv etmək ehtimalı azalır, diqqət bir o qədər rol oynamır. Fərasətli oyunçu müvəffəqiyyət qazanır. Əyanilik üçün gəlin bir dama oyununu təsəvvürümü-zə gətirək. Burada da-maların sayı dördür və heç bir diqqətsizlik

yol verilmir. Aydındır ki, burada qələbəni (oyunçular bərabər səviyyəli olduğundan), beynini var qüvvəsi ilə işə salan oyunçu incə

bir gedişlə əldə edə bilər. Adi imkanlardan məhrum olan şəxs çalışır ki, rəqibinin fikirlərini öyrənsin, dərhal özünü onun yerində hesab edir, çox vaxt bir baxışdan yeganə yolu (bəzən ən sadəsini) seçir, bu da onu səhv he-sablamaya sövq edir. Vist kart oyunudur, insanın hesablama qabiliyyətinə onun təsiri çox-6

dan məlumdur; bu da məlumdur ki, böyük zəka sahibləri vistə qarşı izaholunmaz dərəcədə meyil göstəriblər, şahmata isə əhəmiyyətsiz bir əyləncə kimi məhəl qoymayıblar.

Buna şübhə ola bilməz ki, heç bir başqa oyun analiz üçün bu qədər qabiliyyət tələb etmir.

Dünyada ən yaxşı şahmatçı yalnız şahmatçı olaraq qalır, halbuki vistdə məharətli oyun insan fəaliyyətinin daha vacib sahələ-rində qələbə çalmaq bacarığı ilə birləşir, burada zəka ilə yarışır. “Məharətli oyun” dedikdə

kamilliyin ali dərəcəsini nəzərdə tuturam; bu vaxt, oyunçu qələbəyə gətirib çıxaran bütün fəndlərə yiyələnmiş olur. Bu fəndlər nəinki saysız-hesabsızdır, eyni zamanda rəngarəng-dir, insan fikirlərinin elə dərinliklərində özünə

məskən salır ki, orta qabiliyyətli oyunçu üçün əlçatmaz olur. Kim diqqətlə müşahidə edərsə, yaxşı da yadında saxlayır. Beləliklə də diqqətini bir yerə cəmləyən şahmatçı vist oyununda qələbəyə daha çox ümid bəsləyə bilər, çünki Hoylun* təlimatı (sadə oyun mexanizminə əsaslanır) hamı tərəfindən kifayət dərəcədə

başla düşülür. Möhkəm yaddaşı olmaq, təlimatda göstərilən qaydalara əməl etmək visti 7

yaxşı oynamaq üçün hamının vacib hesab etdiyi məsələlərdir. Ancaq analiz edən şəxsin bacarığı məhz təlimatda nəzərdə tutulmayan hüdudlarda özünü büruzə verir. O öz-özlüyündə saysız-hesabsız nəticələr çıxarır və müşahidələr aparır. Onun oyundaşı da, bəlkə be-lə hərəkət edir. Rəqiblərin bir-birini öyrən-dikləri müddətdə əldə edilmiş məlumatdakı müxtəliflik, çıxarılmış nəticələrin doğruluğun-dan çox, aparılmış müşahidələrin keyfiyyətin-də özünü göstərir. Əsas məsələ nəyi müşahidə

etməkdir. Oyun əsas məqsədi olmasına baxmayaraq özünü heç nə ilə məhdudlaşdırmır, uzaq göstərişlərdən belə çəkinmir. O, rəqibinin üzünün ifadəsinə fikir verir, kartları əlində necə tutmasına diqqət yetirir, kozırın kozır və valetin valetdən sonra çıxmasını çox vaxt oyundaşının baxışlarından başa düşür. Oyun davam etdikcə onun hərəkətlərini izləyir, üzünün cizgilərində bir-birini əvəz edən peşman-çılıq, ya sevinc, əminlik, ya təəccüb ifadə edən dəyişiklik görür və saysız-hesabsız nəticələr çıxarır. Rəqibin kartları stolun üstündən özünə tərəf çəkdiyini görəndə onun sonrakı kartları da götürəcəyini anlayır, kartın necə atıl-8

dığından başa düşür ki, rəqibi hiylə işlədir və

gedişi gözdən pərdə asmaq üçün edib. Təsadüfi və ya diqqətsizlik üzündən deyilmiş bir söz, təsadüfən düşmüş və ya açılmış kart (bir qayda olaraq ehtiyatla və sakitcə gizlədilir), vurulmuş kartların hesablanması və onların düzülüşü, çaşqınlıq, tərəddüd, səbirsizlik və

ya qorxu, bir sözlə analiz edənün duyma qabiliyyətindən heç nə yayınmır: iki-üç gedişdən sonra kimin əlində hansı kartların olduğunu təsəvvür edir. Elə inamla oynayır ki, yerdə qalan oyunçular uduzurlar. Analitik bacarıq adı bacarıqla qarışdırılmamalıdır; çünki analiz edən hökmən məharətli olduğu halda, məharətli adamın çox vaxt analiz etmə bacarığı olmur. Məharət, adətən, özünü yaradıcılıqda və

hadisələr arasında əlaqə yaratmaqda büruzə

verir, frenoloqlar* (məncə, yanlış olaraq) bunu bəsit hesab edirlər, çox vaxt o, elə adamlarda müşahidə edilir ki, onların əqli səviyyəsi yerdə qalan bütün hallarda, məişət və adətlərdən yazan yazıçıların qeyd etdiyi kimi, kəmağıllı-lıq səviyyəsində olur. Bacarıqla təhlil etmə qabiliyyəti arasında mövcud olan fərq təxəyyül-lə təsəvvür arasındakı fərqdən daha böyük-9

dür. Həqiqətən də bacarıqlı adamların çox xə-yəlpərəst, zəngin təxəyyüllü adamlarınsa analize daha meyilli olduğunu görmək mümkündür.

Aşağıdakı hekayə yuxarıda söylənilən mülahizələri bir növ əyani olaraq əks edəcəkdir. 18-ci ilin yazını və yayının da bir hissəsini Parisdə yaşadığım zaman Oqyust Düpen adlı bir cənabla tanış oldum. O, əsilli-nəcabətli, tanınmış bir nəsiləndən idi. Gənc ikən taleyin dö-nüklüyü üzündən elə ağır vəziyyətə düşmüşdü ki, təbiətinə xas olmuş enerjisi tükənmiş, həyatda heç nəyə nail olmamış, əldən çıxmış

var-dövləti qaytarmağı xəyalına belə gətirmə-mişdi. Borc verənlərin iltifatı sayəsində atadan qalma mirasın bir hissəsi Düpen üçün saxlan-mış, ondan gələn gəliri ilə dolanmış, ciddi qə-naətcillik göstərmiş, ən zəruri olan şeylərlə kifayətlənmiş, həyatın nəşələrində etinadsızlıq edərək güc-bəla ilə dolanmışdı. Yeganə israf-çılıq etdiyi şey kitabları, onları da Parisdə

asanlıqla əldə etmək olardı.

İlk görüşümüz Monmartr küçəsində az tanınmış bir kitabxanada oldu. Təsadüfən yaxından tanış olduq. İkimiz də çox nadir və

10

maraqlı bir kitabı axtarırdıq. Bir neçə dəfə gö-rüşdük. Onun ailə tarixi ilə dərinlən maraqlandım. O, hər bir fransıza xas səmimiyyətlə

təfəsilatı ilə özü haqqında mənə danışdı. Onun geniş mütaliəsi məni heyran etmişdi. Ən başlıcası isə, həyat hadisələri haqqında aydın təsəvvürü qarşısıalınmaz bir çılğınlıqla qəlbimi rıqqətə gətirirdi.

O zaman Parisdə yaşayırdım, müəyyən bir məqsədım vardı. Hiss edirdim ki, bu adamla bir yerdə olmaq mənim üçün əvəzsiz xəzinə tapmaq kimidir. Səmimiyyətlə

bu barədə ürəyimdən keçənləri danışdım. Nəhayət, şəhərdə qaldığım müddətdə bir yerdə yaşamağı qərara aldım.

Mənim maddi vəziyyətim Düpenə nisbətən bir qədər yaxşı olduğundan razılığımı aldım ki, kirayə haqqını mən verim. Ev kirayə

etdim. Onu ikimizin romantik təbiətinə uyğun səlqiyyəyə saldım. Qərribə mülk idi. Sen-Jermen yaxınlığında sakit bir yerdəydi. İllər keçdikcə

ev çökmüş, mövhumatçı sahibləri tərəfindən ona əl gəzdirilməmişdi, artıq dağılmağa doğru gedirdi. Bu mülkdə keçirdiyimiz həyat tərzini kənar adamlara məlum olsaydı, bəlkə də, 11

bizi dəli hesab edərdilər. Tamamilə tənha ya-şayırdıq, heç kəsi görmək belə istəmirdik.

Yaşadığımız yeri keçmiş dostlarımdan gizli saxlayırdım. Düpensə Parislə əlaqəsini kəsdi, onu yada salan da yox idi. Dostumdakı qəribəliklərdən biri (bunu başqa cür necə ad-landırım?) gecə füsunkarlığına vurğunluğuydu. Başqa cəhətləri ilə yanaşı buna da alışaraq özümü unuttum və tamamilə dostumun qəri-bəliklərinə öyrəşdim. Qarabuğdayı ilahə tez-tez bizi tərək edirdi, bundan ötrü ondan uzaq düşməmək üçün tədbir tökmüşdük; səhər dan yeri ağaranda qədim evin ağır pəncərə qapaqlarını bağlayar, bir-iki şam yandırardıq.

Şamlar yandıqca ətirli iy verər və ətrafa tut-qun, zəif işıq saçardı. Şamların işığında şirin xəyallara dalar, divar saati həqiqi qaranlığın düşdüyünü xəbər verənəcən oxuyar, yazar və

söhbət edərdik. Söhbətləri davam etdirər və

yaxud izdihamlı şəhərin yanib-sönən işıqları və qaranlığı içində veyillənərdik. Gecənin sakitcə seyrinə dalmaq bizə tükənməz mövzu verərdi. Belə anlarda Düpenin əqlinə, qabiliyyətinə bələd olsam da, onun zəkasına qeyri-ixtiyari olaraq heyran qalırdım. Bunu bürüzə

12

verməirdim, görünür, Düpenlə əylənməyim ona xoş gəlirdi. Onun qəlbinə nə qədər sevinc bəxş etdiyimi mənə deyərdi.

Düpen mənə bir neçə dəfə özünü tərifi-lə-yərək xatırlatmışdı ki, adamların ürəyindən keçənləri ovcunun içi kimi görür. Mənim də

ürəyimdən keçənləri necə aydınca oxuduğunu demişdi, bunun üçün son dərəcə heyrətamiz dəlillər gətirmişdi. Belə hallarda onun davranışında bir soyuqluq və yadlıq görərdim; gözləri harasa uzaqlara baxar, adətən, məlahətli səsi zilə qalxar, sakit və aydınlığına baxmayaraq, danışığı əsəbi olardı. Bu cür əhvali-ruhiyyədə ona baxarkən ruhun ikiliyi haqqında qədim fəlsəfi təlimi xatırlayar, iki Düpen barəsində fikirlərə dalardım. Dediklərimdən heç də güman etməyin ki, sizə hansısa bir sirri açmaq və ya Düpeni fantastik əsərin qəhrəmanı etmək niyyətindəyəm. Xeyr, mən onun olan xasiyyətini, sadəcə olaraq, təsvir edirəm. On-da bu xasiyyət coşğun zəkanın, bəlkə də xəstə

zəkanın nəticəsində əmələ gəlmişdi. Onun iradlarına gəldikdə isə adi bir nümunə fikri-mizə ən yaxşı sübut ola bilər.

13

Bir axşam Pale Royal yaxınlığında uzun, palçıqlı bir küçədə gəzirdik. Hər ikimiz fikrə dalmışdıq, on beş dəqiqə ərzində heç birimiz bir kəlmə söz demədik. Düpen birdən dilləndi:

– O, çox cılız bir gəncdir. Yaxşısı budur ki, bəxtini “Varyete” teatrında sınısın.

– Buna şübhə ola bilməz, – qeyri-ixtiyari olaraq cavab verdim.

Fikrə elə getmişdim ki, əvvəlcə Düpenin sözləri ilə mənim sözlərimin necə uyğun gəldiyini dərk etmədim. Bircə an sonra özümə

gəldim, heyrətimin həddi-hüdudu yox idi.

– Düpen, – ciddi tərzdə dedim, – bunu dərk etməkdə acizəm. Düzünü deyim ki, heyrət məni götürüb, heç cürə eşitdiklərimə inana bilmirəm. Axı onun barəsində düşündüyümü necə duydunuz? – Bu yerdə dayandım ki, görüm, o, həqiqətən, kimin haqqında fikirləşdiyimi bilir, ya yox?

– Şantilyi haqqında, – Düpen dilləndi. –

Nə üçün dayandınız? Öz-özünü də deyirdiniz ki, onun balaca boyu tragik aktyor üçün yara-mır.
14

– Bəli, mənim fikirlərim məhz bu idi. Şan-tiyli əvvəllər Sen-Deni küçəsində pinəçilik etmiş, sonralar səhnə ilə maraqlanmış, Krebilyo-nun eyni adlı faciəsində Kserks rolunda çıxış etmişdi. Bütün cidd-cəhdlərinə baxmayaraq, fitə basmışdılar.

– Allah xatirinə, – deyər israr etdim, – me-todunuzu mənə başa salın; sizin elə bir meto-dunuz var ki, onun köməyi ilə ürəyimdən keçənləri oxuya bildiniz. Düzünü deyim ki, heyrətimi müəyyən dərəcədə büruzə verməməyə çalışdım.

– Bunu sizin ağılıza göyərtilə satan saldı.

Pinəçi Kserks və onun kimilərinin ayağının to-zu da ola bilməz, – dostum cavab verdi.

– Göyərtilə satan? Siz nə danışsınız. Mən heç bir göyərtilə satan-zad tanımıram.

– On beş dəqiqə bundan əvvəl bu küçəyə dönəndə sizinlə toqquşan o göyərtilə satanı deyirəm.

Birdən, həqiqətən də başında böyük bir alma səbəti aparən göyərtilə satanın təsadüfən S. küçəsindən keçərkən bizim indi dayandığımız yerdə məni az qala yerə yıxacağı yadıma düşdü, amma bunun Şantilyi ilə nə əlaqəsi ol-15

duğunu heç cürə anlamadım. Düpendə zərrə

qədər də fırladaçılıq nişanələri yox idi.

– Sizə izah edərdəm, özünüz hər şeyi aydınca başa düşərsiniz. Əvvəlcə gəlin sizinlə danışdığım andan, haqqında danışdığımız o qərribə göyərtilə satanla toqquşduğunuz vaxta qədər nə haqda düşündüklərinizi yada salaq.

Hadisələr aşağıdakı ardıcılıqla cərəyan edir: Şantilyi, Orion, Həkim Nikols, Epikür, Stereotamiya, küçə daşları və göyərtilə satan. Həyatda çox az adam tapılar ki, heç olmasa bir dəfə əyləncə naminə başına gələnləri fikrində götür-qoy etməsin, məlum nəticə çıxarmasın. Bu çox maraqlı bir əyləncədir. Kim ona birinci girişsə, çıxış nöqtəsindən son nəticəyə qədər böyük bir məsafənin olduğunu və onların arasındakı uyğunsuzluğu gördükdə heyrətlənəcəkdir.

Təəccüblə Düpenə qulaq asırdım, özü də

eşitdiklərimin tamamilə həqiqət olduğunu istər-istəməz etiraf etdim. Dostum davam etdi:

– O biri küçəyə burulmamışdan qabaq, düzgün yadımda qalıbsa, gərək ki, atlar barəsində danışırıdım. Düz bu yerdə söhbətimiz kəsildi. Bax, bu küçəni keçərkən başında iri bir səbət olan göyərtilə satan cəld yanımızdan ötdü 16

və sizi küçəni təmir etmək üçün bir yerə topla-lanmış daşların üstünə itələdi. Daşların birinə ilişib yıxıldınız. Çevrilib daş topasına baxdınız, sonra yolunuzu davam etdiniz. Hərəkətlərinizi xüsusi bir diqqətlə izləyirdim. Müşa-hidəçilik son zamanlar mənim üçün bir növ tələbata çevrilib. Onu deyim ki, sıx-sıx piltələr döşənmiş Lamartin döngəsinə çatanadək ba-xışlarınızı yerdən çəkmədiniz, üzünüzdə incik bir ifadə vardı. Səkidəki çala-çuxur və qazıl-mış yerlərə baxırdınız. Bundan bu nəticəyə

gəldim ki, siz hələ də səki daşları barədə düşünürsünüz.

Burada eyniniz açıldı, dodağınızın qaç-mağını gördüm. Siz “stereotomiya” sözünü dediniz. Buna şübhə etmədim. Bu termin süni surətdə bu cür səki döşəmələri barədə deyilir.

Başa düşdüm ki, “stereotomiya” sözü sizi atomlar haqqında fikrə, yeri gəlmişkən, Epi-kürün nəzəriyyəsi barəsindəki fikrə gətirib çı-xaracaq. Bu bizim yaxınlarda müzakirə etdiyimiz mövzu idi. Yadınızdadırsa, mən sizə

nəcib yunan aliminin son dərəcə heyrət do-ğuran dumanlı müəmmalarından, bu müəmmaların müasir kosmoqoniya elmində əldə

17

edilən nəticələniylə təsdiq edilməsindən və

Epikürə lazımı qiymətin verilməməsindən danışmışdım. Hiss etmişdim ki, başınızı qaldırıb yuxarıya, Orion bürcündəki nəhəng ulduzlar topasına nəzər salacaqsınız. Siz yuxarı baxdı-nız və mən əmin oldum ki, sizin hərəkətləri-nizi düz izləmişəm. “Müsenin” dünənki nömrəsində Şantilyiyə qarşı kəskin hücumlarda bir tənqidçi onun ünvanına tamamilə yara-mazcasına sözlər yazmışdı: pinəçi faciə rolunda çıxış edərək çalışmışdır ki, öz adını də-yişdirsin. Latın müəllifindən bir sitat gətirmişdi. Həmin sitata söhbətlərimizdə bir neçə

dəfə istinad etmişik. Bu sözləri nəzərdə tuturam: Perdid antiquum litera prima sonum. Si-zə danışmışdım ki, burada Orion nəzərdə tutulur, bu söz keçmişdə Urion yazılmış. Bu izahatlarla bağlı şeylərdən belə başa düşürəm ki, siz onu unuda bilməmişiniz. Buna görə də

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.